

MAYA

DECLARACIÓN DE PRINCIPIOS

Claudia Ruiz Massieu

Presidenta del CEN del PRI

Arturo Zamora Jiménez

Secretario General del CEN del PRI

Bernarda Reyes Hernández

Secretaria de Acción Indígena

**SECRETARÍA
DE ACCIÓN
INDÍGENA**

La dirigencia nacional presidida por la Dra. Claudia Ruiz Massieu, en el marco del día Internacional de la Lengua Materna, dedica esta traducción de la Declaración de Principios del Partido Revolucionario Institucional a nuestros estimados congéneres de los pueblos indígenas, como una forma de garantizar la salvaguarda del patrimonio cultural inmaterial de los Náhuatl, Maya y Tének.

La preservación de las lenguas maternas, se hará de manera progresiva, a fin de lograr preservar el mayor número de lenguas originarias, plasmadas en estos principios prácticos, que fundan la ideología del partido, con ello deseamos generar un marco de vida propicio a la plena expansión de los individuos y comunidades, gozando al derecho a expresarse en la lengua de su elección, la libertad de decidir, el acceso a la información y participar en al vida política de nuestro país.

El Partido Revolucionario Institucional, traduce sus aspiraciones a fin de dialogar con la sociedad bajo parámetros democráticos, creando un encuentro con todos los interlocutores, para que tengamos cabida, presencia y voz en los escenarios de elección y representación.

Mtra. Bernarda Reyes Hernández

Secretaria de Acción Indígena del CEN del PRI

U t'aanil yáax tsikbal

Jun jáats máako'on tso'ok jo'osik México ti' jump'éeel túumbenil k'aj óolta'ano'on ti' u jumpáayil México, u jeel túumbenil yéetel u xwo'okinil México. Jump'éeel u jach ma'alob bejil ku ye'esik bix káajik u meyajta'al tu ja'abil 1917, le tu'ux u taal tak'ikbáa ti' k-noj lu'umilo'. Ts'áik óol bey jump'éeel u bejil yaan u muuk' uti'al u beeytal le ba'ax u k'áat u beet le kaajo'. K-beetikbáaj jump'éeel ma'alob bejil ti' le kaaj yéetel le jala'acho' le óolale' ma'alob ka'a p'is ba'ax ts'o'ok beetik yéetel ba'ax kuj beetpajal jump'éeel meyaj jach t'áat'alkab bix u nu'ukbesa'al yéetel le bix u bin u béeychajal uti'al ki'imakkuunsik yóol le kaaj yéetel le ba'ax ku k'áat óoltik u beetiko'obo'

Jáatsalil

1. Junjáats máako'on k-mu'uk'a'ankuuntik u tuukulil u xwo'okinil México, le ku ya'alik jach k'a'ana'an le kaajo', tu yóolal lelo' le jáats máako'oba' ku káasik le yéeyaj yéetel le kaajo', taak'inil yéetel u múuch' kaajil México yéetel ku kaxtik ka yanak jump'éeelili' tuukul kex talam u múul meyaj yéetel u láak' jáats máako'ob yano'ob ich *política* xan tu k'iinilo'oba', tu'ux kaxtik tu láakal ka yanak páajtalilitil ti' le ko'olelo'ob je'ex wíinike'.

2. Junjáats máako'on yano'on ti' *política* tu tulisil yóok'ol kaab tu'ux yaan ko'olelo'ob yéetel wíiniko'ob jáalk'abo'ob, kaxtik múul meyaj yéetel le máako'ob te' kaajo', mola'ayo'ob yéetel máako'ob ku meyajtiko'ob xéexet' k'áaxo'ob, jmeen pak'o'ob yéetel máaxo'ob ku beetiko'ob u láak' meyajjo'ob, u yokmilo'ob le meyaj jach táaj k'a'ana'ana' ku chíkbesiko'ob u jejeláasil u ayik'alil México uti'al k-káasik le meyaj k-tukultma beetiko' k-páayt'aantik tu láakal kaaj ka táakpajko'ob ti' k-moláyil, wa ka u beeto'ob meyaj ichil wa chéen ka táakpajko'ob áantaj wa kex chéen ku lúubul utsilti'ob yaanto'on xan xéet'ej lu'umo'ob, jmeen p'ak'o'ob yéetel máaxo'ob ku beetiko'ob uláak' meyajjo'ob ts'o'ok u ts'áiko'ob yéetel táan u ts'áik u yóolo'ob ti' le meyajja', yéetel k-yaantal ti' le *política* yaan tu tulisil yóok'ol kaabo', mola'ayil tu'ux yaan táankelmo'ob yéetel ko'olelo'ob ti' u meyajil **PRI.mx** je'el bix xan jump'éeel mu'uk'a'an kúuchil jatsláanta'ano'ob yéetel *comitee'*, ku tsolik tu yóolal le jejeláas meyaj ku beetpajal yéetel ti' jejeláas kúuchilo'ob le bis jatsláantaniko'obo'.

3. Junjáats máako'on yano'on ti' *política* ku ts'íitkubáaj ti' *democrática* ti' k-noj lu'umil ku ts'áik yóolo ka jach béeychajak le ba'ax ku ya'alik u a'almaj t'aanil le *políticao'*. k-ts'áikbáa yáanal u páajtalil ojéeltik yéetel k-beetik le ba'ax ku ya'alik le a'almaj t'aan jach je'ex unajo'.

4. Junjáats máako'on yano'on ti' *política* k-meyaj uti'al ma' u yaantal looxil ich *política* yéetel kaxtik ka yanak ba'ax ku najmatik ko'olel ich *política*.

5. U wíinikil yéetel u ko'olelil yano'ob ichil jáatsal *política* e'esko'ob bix u yúuchul le meyajo' ikil bis ch'a'ayukultik u beetko'ob wa ba'ax, beyxan u ts'áiko'ob áantaj ; ma' t-k'amik uláak'o'ob ku ch'uyubáalo'ob to'on, a'alik jach bix jumpáayilo'one', ma' t-k'amik áantaj yéetel taak'in, k'áaytajo'ob ti' *política* kun taalo'ob ti' u láak' noj lu'umilo'ob, mix ti' jump'éel jejeláasil k'u'ulnajilo'ob, je'el bix uláak'o'ob ku taalo'ob chéen u ti'al u tselko'ob wa ba'ax ichil le a'almaj t'aano'. Junjáatso'on k'ubmáak óol ti' ba'ax u k'áat le kaajo' yéetel kaxti ka'a beeta'ak jump'éel meyaj ich jets' óolalil.

6. K'áatpéeksik u tsiKbalil yéetel u k'aj óolalil le talamil le noj lu'umo', ke ts'o'okok u múul ch'a'anukta'ak ba'ax ku beetbile múul meyajtik tu tulisil k-nojlu'umil, k-e'esik tsiikil xan ti' le jejeláasil tuukulo'ob beyxan le ma' keet yéetel k-tuukulo', tumen leti' mu'uk'a'ankuuntik u kuxtalil k-nojlu'umil, uti'al le máaxo'ob yano'ob ichil **PRI** le múul meyajo'o unaj u juumpáayta'al ti' u pech' óolal le jala'acho'obo', le ya'abilo' ma' u k'áat u ya'al pech' óolili', ba'ale' jump'éel tsikbal ich tsiikil ku ayik'alkuuntik u múul tsikbal ya'abach máako'ob, k-tuukul ma'alo'ob tu yóolal le múul yéeyajilo' wa maantats' tu yóolal jump'éel tu beelil tumen ma' uts't'aan wa chéen ku bino'ob tu paach chéen uti'al, k-ts'áibáaj tu tséel le túmben bix u yúuchul meyaj tu'ux ku táakpajal le jáatsal políticaobo' le óolale' k-k'áatpéeksik ka béeychajak jump'éel jala'achil yéetel jejeláas muuk'il jáatsal política'ob ku ts'áob *programa'ob* yéetel a'almaj t'aanilo'ob ku taasob utsil ti' le kaajo'obo'.

7. Jun jáatso'on k-loox tu yóolal le *democracia* ku biin maantats' tu paach tu yóolal jump'éel ma'alo'ob kuxtal je'ex ti' taak'in, *política*, bix u kuxtalil máako'ob yéetel u miatsilil le kaajo', ku tokik u chúuka'anil le tsiikil tu yóolal le ku najmatik máak yéetel ku k'áatpéeksik ka yanak jump'éel múul meyaj ich jéets'elil ich noj lu'umilo'ob beyxan máako'ob. Le jejeláas kuxtalil le tu'ux yano'ono' ma' tu

biskubáaj yéetel le jatsláambail mix yéetel le ba'ate'ilo', ba'ale' ku kaxta'al u ayik'alkúunta'al le *política* k-a'aliko', jump'éeel jala'achil ku ye'esik jump'éeel ma'alob meyaj tu'ux ku ts'o'okbesik ba'ax ku ya'alik tu táan le kaajo', lé óolale' k-p'eektmaj tu láakal pech' óol jala'achil

8. Jun jáats'o'on ku ya'alik jump'éeel k'axt'aan tu séeba'anil chúuka'an yéetel ku táakpajlo'ob uti'al u kanáantiko'ob le yóok'ol kaaba' u chan jes'kúuntik le súusut k'iina', u kanáantik ba'alche'ob yéetel u jejeláasil u ba'axilo'ob yóok'ol kaab, ba'ax ku kaxtpajle' u ma'alobkuuntiko'ob le ba'ax jets'kúunta'ano, ba'ale uti'al lelo' jach k'a'ana'an u táakpajal jejeláas *política'obi'*. K'ub óoltik je'el u béeytal u nupkubáal u tojol yéetel u jejeláas tamil, je'ex way yóok'ol kaabe', miatsilil yéetel jejeláas tu'uxo'ob, ti' jump'éeel bix kuxlik máako'ob.

9. Jun jáats' máako'on yano'on ich *política* k-múul meyaj yéetel u muuk'il jejeláas política u ts'aamaj yóolo'ob meyaj tu yóolal le *democracia* tu yóolal le ba'ax ku najmatik máako', beyxan u keeteil u yila'al ko'olel je'ex u yila'al wíinik, je'ex xan u beeta'al ba'ax tu beelil tu yóolal tu láakal, chéen k-tukultike' uláak' bix u tuliskuunta'al ti' u yóok'ol beya' ma' tu béeyta'al. K-tuukul je'ex u tuukul u ayik'alil u tulisil yóok'ol kaab yéetel u tsikbalil u jáatsal *políticailo'ob* América Latina le tu'ux jach k-najmatik yaantalo'. U tuliskuunta'al ti' yóok'ol kaab múul áantaj yéetel táakbesajile', jach ku t'síiboltpajal, je'el u béeytal yéetel je'el u nupkúubáal ma'alob uti'al u mu'uk'a'ankuntik noj mek'táankaajile', lela' jump'éeel bix u ts'áik k'aj óoltbil bix je'el u táakpajal tu chúuka'anil bey jump'éeel noj lu'umil u yojel u ch'a'aj tuukul tu juunal ba'ax unaj u beetike', ma' tu pa'atik ka beeta'ak tumen uláak' noj lu'umil u k'aj óolo'ob u tsikbalil k-noj lu'umil uti'al u t'aano'ob t-o'olal chéen uti'al u jo'osik u yutsilo'obi', maantats' k-biin tu paach le jeets'elilo', le múul meyaj, u t'saba' ti' máak jach le ba'ax ku najmatiko', yéetel tuláakal keet ka'a ila'ak, ilik xan ka'a u páajtalil u yojéeltiko'ob ba'ax je'ex u yoklo'ob ti' *tecnología* uti'al u yaantal tsikbal jach k'a'ana'an le táan u táakpajal México tu chúuka'anilo', chíimpoltik u k'a'ana'anil u noj mola'ayil meyaj uti'al ku beetbil yéetel ba'ax ma', u ts'áik programao'b yéetel política'ob uti'al ka'a u ts'áob meyaj.

10. Jun jáatso'on k-p'ektma' yéetel k-loox tu táan le máaxo'ob ku k'amiko'ob taak'in kex ma' unajo' ku ts'o'okole' ma' u beeta'al mix ba'alti'obi', tu súutukil túun u t'aan

ma'alob tu yóolal u beeta'al ba'ax utse', le sáasilil yéetel u ts'abal si'ipilil, ba'axo'ob túun jach k'a'ana'an u yilko'ob yano'ob ichil le jáatsal kéen ts'abakti'ob jump'éeel meyaj uti'al u táanliko'ob le kaajo'obo', wa kex yéeybi beeta'abiko'ob wa kex uláak' meyaj ts'aba'an u beeto'ob ichil u mola'ayil u jáats *política* le tu'ux yano'obo', jun jáatso'on jach k-ts'aamak óol beet jump'éeel meyaj ma'alob yéetel tu beelil tu táan le kaajo'obo', jump'éeel u tuukulil meyaj yaanto'on jach táaj k'a'ana'an uti'al k-táanlik le máako'ob yéetel le kaajo'ob te' jejeláas kúuchilo'obo', beytúun xano' le jáatsalo' wa (*partido*) yaan u yilik bix u meyaj le jala'acho'ob ku taalo'ob tu jáatsilo'obo' tu yóolal le tsikbal ku beetiko'ob ti' bix ku meyajobo' beyxan leti' ku takpoltik wa yaan ba'ax ma' ma'alob beetiko'ob uti'al u ts'abal u kuuch u si'ipilo'obi', ku chiikpajal beyo' k-p'ektik u beeta'al loobti' le kaajo yéetel ku beetik xan loobti' le jáatsal tu'ux yano', k-tsaamak óol tu yóolal jump'éeel meyaj tu beelil yéetel uts, le óolale máax u k'áat u báax jump'éeel *candidaturae* k'a'abéet u k'axt'aantik bix ku meyaj yéetel **PRI** tu káajbal u meyaj yéetelo'ob, máax ku kaxtik u yokol ti jump'éeel tsikbal yéetel u táakpajle' unaj náachtal ti máaxo'ob káaltalo'ob wa uláak' *vicio* ku ts'o'okole' ka'a k'a'asa'ak ti' tuláakal u k'iinil u meyaj, mina'anti' meyaj mix ti' le jáatsalo tumen ma' ya'ab k'iin ku meyaj tu yóolal le kaajo',

11. Jun jáatso'on k'áatpéeksil u ts'abal le ba'ax ku najmatik yéetel keetil ti' xiib yéetel ko'olel yéetel kaxtik u yutsil le ko'olelo'obo', ti' u tulisil México beyxan ti' u mejen kaajilo'ob, kanáantik ba'ax ku najmatik le ko'olelo'ob ichil yéetel táanka'ab ti' k-noj lu'umilo', maantats' yaanto'on tsikba'al yéetel jejeláas instituciono'ob yano'ob tu tulisil yóok'ol kaab ku yáantko'on k-ma'alo'b meyaj uti'al kanáantik le ba'ax ku najmatik le kolelo'obo'.

12. Jun jáatso'on ku yilik bix je'el u páajtal u táakbesik le kaaj pa'ate' le xiib yéetel ko'olelo'ob tu keetil ti' u meyjil le kaajo, u meyajta'al taak'in yéetel ti' u *politikai'* le noj lu'umo', beyxan ku táakbesiko'ob le máaxo'ob ts'o'ok u ch'ijilo'obo', máaxo'ob yaan talamil tu wíinkililo'ob, táankelmo'ob máxo'ob ku t'aanko'ob máasewáal taano'ob, u ch'i'ibal máaxo'ob boox u yoot'elo'ob ku palitsilta'alo'ob yéetel máaxo'ob jach óotsilo'ob.

13. Jun jáatso'on jach ilik le ba'ax nu'uktiko'on yéetel bix u tsoololil u a'almaj t'aanilo'ob u nu'uk meyaj, ka'ap'éeel ba'ax jach k'aána'an uti'al k-meyaj ich *política*

electoral uti'al u beetal tu beelil yéetel tu chúuka'anil jump'éeel meyaj ich *política*. Lela' ku k'a'asik k-moots' wa tu'ux k-taal yéetel ku túumbenkuunsik máaxo'oni', ku cháak'a'tik k-ts'áik u yóojelt le máako'obo', beytúuno ku chíikpajal bix u béeychajal tu'ux ma' tu luk'ul ti' k-k'axt'aan.

Mek'táankaajil

14. Kanáantik le u tuukulil nu'uktik meyaj yéetel u k'áxt'aanil unaj u péeksik yéetel ka'a beetchajak t-noj lu'umil je'ex:

- K-jach jaajkuntik u chúuka'anil k-lu'umil
- K-kanáantik ma' u xu'ulul u nu'uktikubáaj tu juunal k-noj lu'umil yéetel u meyajta'al u taak'inil jo'ospaja'an u ti'al k-noj lu'umil.
- Chúumpak'ilkuuntik k-noj lu'umil ku t'aan óolal, *democrática* jump'áay ti' tuláakal k'u'ultajil wa *religión*.
- K-jach jaajkuntik ku nu'uktikubáa tu juunal le kaaj tu yóolal le óox paajtalilo'obo' wa Poderes de la Union yéetel u páajtalilo'ob mek'táankaajil yéetel u noj lu'umil México beyxan le ba'ax nu'uktik ichilo'.
- Kaxtik ka'a beeta'ak ba'ax uts tu yóolal tuláakal máak.
- K-beetik u ts'a'abal ti' tu láakal máak ba'ax ku najmatik, kanáantik ka yanak jump'éeel ma'alob kuxtal ti' le ko'olelo'ob yéetel ma' u beeta'al loobti'ob beyxan k-kanáantik u *derecho'ob* tuláakal ko'olel, táakpaja'an xan u kanáanta'al u toj óolalil u núup'chital yéetel wíinik beyxan u síijsaj paal.
- K-kanáantik ma' u xu'ulul u yaantal le *derecho* t-mek'táankaajilo yéetel le ba'ax nu'uktik k-jáalk'abil yéetel xan jump'éeel muuk'il u yáanta'al yéetel tsiikil le ku najmatik wíinil wa *derechos humanos* yéetel u kanáantpajal mejen paalal.
- U meyajta'al u jóok'ol táanilil k-noj lu'umil.
- K-kanáantik ka yanak ka'ansajil ti' kaaj jump'áay ti' k'u'ultajil wa *religión*, ma' bo'olil jach unaj u ts'a'abal tu yáax kaambal tak tu jóok'bal tu xooko'ob yéetel u asab ts'a'abal u páajtalil u jach ka'antal u xooko'ob.
- U ts'a'abal u páajtalil ti' ya'abach máako'ob jump'éeel naj ma'alob uti'al u kajtalo'ob, janalil, ja', ti' jump'éeel kúuchil tu'ux ma' u jach séeb k'oja'antalo'ob.
- Nu'ukbesik jump'éeel bix ku úuchul meyaj ich *democracia* uti'al u jóok'ol táanil le kaajo'.

•K-kanáantik le ba'ax ku najmatik wa u *derecho* le kaajo'ob tu'ux ku t'a'anaj máasewáaj t'aano'.

•Le ba'ax ku najmatik wa u *derecho* le mek'táankaajilo yéetel mejen kaajilo'ob. PRI jach u tuukul ka yanak jump'éeel mek'táankaajil jach ma'alob, tu yóolal jump'éeel jach ma'alob nu'uktajil, tsiikil tu yóolal ba'ax ku najmatik wa *derechos* yéetel jáalk'abil u machmilubáaj tu láakal súutukil ti' u almejen noj a'almaj t'aanil, beet u yaantal u biilal u k'a'ana'anil le noj lu'umil tu táan múuch'ulilo'ob wa xan tu táan jujuntúulil.

15. Le kaajo ku ts'áik u káajbal u muuk' le *politico*, tu súutukil xane' jach k'a'ana'an uti'al u nu'uktikubáaj tu juunal k-noj lu'umil beytúuno ma' tu síit'ta'al ba'ax ku najmatik wa u *derecho*, beyxan u tuukul u ya'abtal u jáalk'abil le mek'táankaajilo': le óolale u kanáanta'al ba'ax ku najmatik máak wa *Derechos Humanos* jump'éeel u k'axt'aan jach k'a'ana'an le mek'táankaajilo', u muuk' le mek'táan kaajo' ku p'i'isil tu yóolal u no'oj a'anil ikil u kanáantik ma' u síit'ta'al u a'almaj t'aanil tu yóolal k-lu'umil, u kanáantik ka yanak maantats' ba'ax ku najmatik máak wa *derechos humanos*, ku kanáantik ka'a beeta'ak ba'ax tu beelil, je'el bix xan yaan yilibáaj ti' *democrático* yéetel ti' jáalk'abil ts'o'ok ch'a'iko', jump'éeel mek'táankaajil k-ts'áik k'aj óoltbikbáa ti' kuxtal yéetel *democrático* ku taal ti' u almejen noj a'almaj t'aanil jach ma'alob yéetel túumben, toksaj ti' ba'ax ku najmatik máak wa *Derechos Humanos* yéetel keetil wíinik yéetel ko'olel, ku kanáantik le máako'ob beyxan ku ts'áikti'ob u jaajil p'is óolal, ku we'et' le ch'a'a taak'inil ku beetik wa máax tu yóolal meyaj ku beetil yéetel ma' u p'áatal chéen beyilo', ku kaxtpajal sáasilil yéetel ka u k'ubo'ob *cuenta*, beyxan ma' u táan óolta'al mix máak tu súutukil u beeta'al ba'ax uts , tu séeba'anil mix ba'al ku wet' u beetik, ti' tu láakal le kuxtal ti' bix u jóok'ol táanilil beyxan ti' u yóotsil p'aat'li paachilil k-noj lu'umil ku ye'esik ba'ax táan k-beetik tumen to'on ts'o'ok k-maas táakpajal ti' u nu'ukbesajil k-mek'táankaajil; ti' u yáaxe k-a'alik ka'a mu'uk'a'ankuunsa'ak ba'ax kéen k-beetej, ti' u ka'ap'éele k-péeksik u núuktajil.

16. Chíimpóoltik jump'éeel Jala'achil tu ja'abil XXI uti'al ka' béeychajak jejeláas tuukulil beyxan ka' éejenta'ak jejeláas oksaj óolil. Ts'o'okole' ka' yanak jump'éeel ma'alob kuxtalil, ba'ale' ma' chéen jump'éeelili' beej ka' xi'iko'on tuláaklo'oni', jach

k'a'abéet ka' yanak ichil tuláaklo'one'ex uts tuukulil yéetel ka'yanak u páajtalil ichil méek' táan kaaj.

17. Tuláaklo'one'ex k k'áat ka' yanak jump'éel Jala'achil ka' meyajnak yo'olal jejeláasil máako'ob yaan xaak'a'an tuukulil tumen beyó táan ts'a'ik u muuk'il ya'abach kajnalilo'ob uti'al u chúukpajaj u yóolo'ob ka' t'aanakko'ob ba'ax u k'áatto'ob uti'al u yuutsil kuxtal tuláaklo'one'ex. Beyó táan k táanlik ka' ma'alobchajak u kuxtalo'ob, ka' yanak u kúuchil u náaysik u yóolo'ob, beey xaan uti'al múul kaanantik yóok'ol kaab.

18. Táan k káatik ti' Ja'alachilo'ob ka' xu'uluk u jéentanta'aj u páajtalil tuláakal ko'olelo'ob, ka' kanantako'ob, ka' ka'anakkunsa'ak u tuukulil, ka' yáanchakaj u si'ipil wa' ku yúuchul loob ti' ko'olelo'ob.

19. Jach k'a'abéet ka' yanak jump'éel Jala'chil ka' u chíimppoltik jejeláas noj mola'ayil, beey xaan k'a'abéet u kaxta'aj ka' múul meyjanako'ob, yaan xaan u yila'aj ka' táajpajko'ob tu láakal muuch' máako'ob ka' páajchajak u tojkinsa'aj u kuxtalil tuláaklo'one'ex.

20. Tuláakalo'one'ex k k'áatik ti' u Jala'achil México ka' u chíimpolt méektáankaajilo'ob yéetel tu láakal mejen kaajo'ob tumen k'a'abéet u ts'a'ik u nu'ukulil yóok'lal beyo' uti'al u náajalta'aj u chúukanil óol ti' Jala'chilo'ob ku ts'iiko'ob ojeltbil buka'aj u taak'in ku xu'upuj ti' kajnalilo'ob. U Ja'alachil México k'a'abéet u t'ooxik jach u p'iisij tu láakal u aayik'alil México ka' múul kuxlako'on tu beel.

21. K ts'a'ik ojéeltbil máax ku jo'olbesik u Mola'ayil Jala'achil, ba'ale' yaan k ilik ma' u tse'elej je' máamak u k'áat koonoli', naj u t'ó'oxoj jach tu p'iisij ichil tu láakal aj koonolo'ob. Jach yaan u kana'anta'aj xaan ba'ax k'a'abéet ti'ob le táankelem muuch' máako'ob uti'al u yáantaj ti'al le máax ma' síjko'obi'.

U Mola'ayil **PRI** ku meyaj ka' yanak to'on jump'éeel México ayik'al jumpáakili', le óolale' k'a'abéet kanantik, beey xan u naj u t'o'oxoj jach tu p'iisij ichil tuláaklo'one'ex, uti'al kanantik yóok'ol kaab. Tuklike' yóok'lal u xu'uluj óotsilile' k'a'abéet u yaantaj meyaj ka' ma'alob bo'otchajak, ka' chúumpajak le najalo, ka' ka'analkuns kuxtal uti'al u keetel kuxtal. Le óolale' k'a'abéet ts'aik u muuk'il tuláakal meyaj, ka' yanak ma'alob náajal uti'al séeba'ankunsik u náajalil tuláaklo'one'ex, beyxan je' u páajtal xoot'ik óotsilil kuxtal, yóok'lal ma'alobkunsik u kuxtalil muuch' máako'ob.

Ckuka'an óol uti'al ts'a'ik u muuk' mejen yéetel nojoch kúuchilo'ob jkoonol, beey xaan u meyajil u paak'aj lu'um, jchuuk kaay, ichil tu láakal u méek'táankajil México uti'al ka' yanak meyaj ich k'áax, ka' beeychajak jejeláas paak'al, tumen beyo' ku yúuchul múul meyaj ichil jkoolnáalo'ob ku kéetlankuba'ob. Jach k'a'abéet u yila'aj ka' yanak janal ichil u kaajnáalil México. Le óolale' yaan u yila'al u kaxta'al u nu'ukulil ka' beeychajak. Meyajile' k'a'abéet u bo'otaj ma'alob, beyxan yaan u chíimpolta'aj u páajtalil muuch' meyajilo'ob.

22. Chiich t'aanik ti' Jala'achilo'ob ka' yanak jeets' óolal, beyxan ma'alob kuxtal uti'al ma' u yaantal óotsilil ka' t'ooxok keetelil buka'aj ayik'alil yaan tu lu'umil México, ka' yanak ma'alob kaambal uti'al tu láakal kajnáalilo'ob tumen beyo' jump'éeel kaaj ku ma'alobkunsik u kuxtal, ba'ale' máantats' k'a'abéet u kaambalo'ob u ti'al u ka'analkunsiko'ob u na'ato'ob. Tuklike' jkaambal xooke' jach ti' ku chúumpajak uti'al u kaxtik jump'eel ma'alob kuxtal, ka' kaambalnako'on ma' chéen ichil najil xook, tumen tuláaklo'one'ex je' u páajtal ts'a'ik u muuk'il ka' ma'alob kuxlako'one'ex tuláakal kajnalilo'ob.

23. K ilik ka' yanak jala'achilo'ob u kanantiko'ob tu yóok'lal u yaantaj jeets' óolal. Beey xan ka' yanak Jala'achilo'ob u táanliko'ob kaajnalilo'ob jach taalamil u wíinklo'ob wa ma' tu páajtaj u kaxtiko'ob u kuxtal chéen tu juuno'ob.

24. K k'áatik ka' yanak jump'éeel Jala'achil ka' u chíimpolt ba'ax u k'áato'ob u ya'abil kajnáalilo'ob, ba'ale' yaan u chan jaatsil máako'ob k'a'abéet u ch'a'aj nukta'aj u t'aan, tumen beyo' tuláakal máakil ku ch'a'abaj u tuukulil.

25. Jach k'a'abéet kanantik u lu'umil, u ja'il yéetel u kúuchil iik'al ti'an tu méek'táankajil México. U kananta'aj u lu'umil ku ets'kuntik ja', yaan k ilik u ka' meyaj ba'alo'ob k puulik yóok'ol kaab, u cháala'aj u ja'il luuk' yéetel u kananta'al ja', yaan k kanantik tu láakal ba'alo'ob yaan yóok'ol kaab uti'al ka' kuxlako'on ma'alob.

26. U méek'táankajil México u yuumil ti' tuláakal ba'al ku jo'osaj yáanal lu'um.

27. To'one' chiich t'aanik Jala'achil México ka' chíimpolta'ak tumen uláak' táanxelil kaajo'ob yaan yóok'ol kaab. Beey xaan k k'áatik ka' yanak u muuk'il, u tuukulil xan uti'al u ch'i'iko'ob ma'alob bej ka' utschajak u kuxtal tuláakal u ch'i'ibalo'ob mexicanas yéetel mexicanos, beey xaan ka' meyajnak uti'al ma' u yaantaj p'eeksil óol yéetel pe'pe'ch'il kuxtal ichilo'one'ex, U ts'o'okole' yaan kanantik u kuxtal le máako'ob ku taalo'ob táanxelil kaajo'ob.

28. Chiich' t'aanik Jala'achil México ka' u xu'ul pe'pe'ch'ta'aj k ch'i'ibal, ka' ch'a'aj nu'ukta'ak a'almaj t'aanil yéetel u chíimpolta'aj u páajtalil tu láakal wíinik. Jach k'a'abéet xaan ka' chíimpolta'ak u páajtalil tuláakal kaaj, úuchben kúuchilo'ob yéetel máasewal kaajo'ob, beey xaan u lu'umil síijnalo'ob tumen ti' yaan u ch'i'ibalil yéetel u miatsil. Chiich t'aanik ka' éejenta'ak u jaajil ti'al u jéets'el noj a'almaj t'aanil ka' anak ma'alob kuxtal.

Muuch' máako'ob

29. U kananta'al u páajtalil tu láakal wíinik, u páajtalil a xokik ba'ax ku yúuchul, u kananta'al máako'ob ku máano'ob, keetlam kuxtal, u k'áata'aj bix u páajtal utskinsik kuxtal. Nu'ukulo'ob ku yáantiko'on ka'ak ts'a'ik u muuk' México.

Xma' took pool, kíimsaj wíinik, pe'pe'chak tumen Jala'chil, p'eeksil óol, tu láakal le loobila' ku jéentantik u kuxtal kajnalilo'ob. Yaan k ilik ma' u náachtaj u yutsil kuxtal muuch' máako'ob tumen yaan ya'ab ba'al k'aas je' u páajtal u lúubul yóok'olo'ob.

Ti' **PRI** jach chuka'an u yóol ka' beeychajak. Le óolale' **PRI** jach ku xaachkubaj ka' xu'uluk loobil beey xaan ku k'axik u t'aan ka' jéets'ek buka'aj loobil yaan yéetel ookol ma' tu ts'a'abaj u si'ipil. Lebetike' yaan k ts'aik u muuk' Jala'achil ka' páajchajak u yaantaj totojil bej, ka' u tséelo'ob loobil, ka' u maacho'ob u yuumil máax ku meentik k'aas, ka' u bo'ol xaan u si'ipil. Jujuntúul kajnalilo'ob yaan u páajtalil ka' éejenta'ak ba'ax u k'áatij, waa ma' tu beeytale' ku lúubul paachij. **PRI** ku tukultik jach u naj u káasa'aj jump'éel ma'alob kuxtal uti'al ka' yanak jaajil t'aan, u ts'a'abaj ojeltbil bajux u xu'upuj ti Mola'ayilo'ob yéetel utsuts meyaj uti'al ka' oksaj óolta'aj u tuukulil **PRI**.

30. Kaajnalilo'ob máantats' táan u k'eexpajaj, le séeba'an kuxtala' ku chíikpajaj ti' u náajalil, ti' xaan ti u miatsil. U muuk'il kaajnalil ku léemch'intiko'on ka' k ma'alobkuntej u kuxtalil tu láakal máak. **PRI** ku jo'olbesik jump'éel nonoj meyaj ti'al u biin táanij ka' táanla'ak ba'ax k'a'abéet ti'ob le kaajnalilo'ob.

31. To'one' takmuuk'tik ka' yanak muuch' máako'ob ich jáalk'abil tuukul tumen lelo' u beejil ka' yanak keetil kuxtal, bey xan ti' ku chuumpajaj ma' u yantaj pe'pe'ch' kuxtalil, ka' yanak meyaj ti' tuláaklo'one'ex yóok'lal je' u páajtaj chukik ma'alob kuxtal. Beyxan je' u páajtal meyaj yóok'lal jump'eel múul kuxtal ku ye'esil jejeláas tuukulil, jejeláas meyajil, jejeláas miatsil. To'one' k k'áatik ka' yanak wíinik yéetel ko'olelo'ob sak' óolo'ob uti'al u kaxtiko'ob u kuxtal ich keetel yéetel múul anilko'ob.

32. Chuka'an k óol ka' yanak u yutsil kaatalil, u bisikuba'ob ichil u baatsilo'ob, ka' chíimpolta'ak tuláakal máasewal kaaj, ka' k'áata'ak ma' u yaantaj ka'anal mix kaabal chí'ibal, mix u ch'inch'int'a'anal máak wa uts tu yiich u yéet xiibij wa u yéet xch'uupi'. Naj u yila'aj u ja'abil, u miatsil, u oksaj óolil, u yila'aj xaan k'a'abéet u táanla'aj kaajnalilo'ob ma' tu páajtaj u kaxtiko'ob u kuxtal chéen tu juuno'ob, ma' naj u yila'aj tu'ux siij juntúul máak, wa yaanti' taak'in wa mina'anti' tumen yaan

k'iine' ku suut paachi' ti'ob u ti'al u p'eehta'alo'ob wa u pe'pe'ch'talo'ob. To'one' k meyaj uti'al muuch'kintik máako'ob, ka' u k'aamo'ob uts yéetel ka' u náays u yóolo'ob.

33. K meyaj ka' yanak kaajnáalilo'ob u táanliko'ob nojoch máako'ob, máako'ob ma' tu páajtal u kaxtiko'ob u kuxtal chéen tu juuno'ob, máasewalo'ob, máako'ob ku biino'ob táanxel kaaj u kaxtiko'ob u kuxtal, beey xan máako'ob jach ku'uch u yiliko'ob u kuxtalil. K éejentik ka' yanak utsuts máako'ob ka' u kananto'ob u páajtalil tuláakal kaanáalilo'ob yéetel máasewal kaajo'ob. Beey xaan k'a'abéet u yila'aj u líik'il mejen paalal yéetel táankelem xi'ipal. Éejentik u yutsil kuxtal ichil a baatsil.

34. K'a'aytik ka' yanak u keetelil kuxtal yéetel u keetelil ko'olel yéetel xiib, tumen beyo' táan k ts'aik u muuk' ka' yanak tsikbe'enil ichilo'one'ex beyxan ka' múul tsi'ikil ko'olel' yéetel xiib juntúulili'ob, ka' k ma'alobkunsik u kuxtalil, ka' ka'analtak u xooko'ob uti'al k ts'aik u muuk' u noj kaajil Méexico.

35. Ti' u táankelemil xi'ipal ti' yaan u muuk'il ka' ma'alobchajak u lu'umil México. Le óolale' k'a'abéet k tsolik le ba'alo'ob ku k'alik u beelo'ob, ka' yáanchajak ti'ob u páajtalil u nojochkinsko'ob México. Wa jump'éel muuch' kaaj ku xaachikubaj ti' xook, ku líik'sikubaj ichil táaklelemil xi'ipalao'obo' ka' utschajak u kuxtal tuláaklo'ob. Yéetel xi'ipalal beey xaan xch'úupalal, múul ch'a'aj óltik ka' yanak ti'ob uts kuxtal way tu lu'umil México, beey xaan ti' táanxelil kaaj uti'al u jo'olbesikko'ob meyajilo'ob ti' kaananil yóok'ol kaab ichil u baatsilo'ob xaan yéetel túumben nu'ukulo'ob ti' *tecnología*. Ba'ale' k'a'abéet u yaantaj ti'ob kúuchilo'ob uti'al u k'áatko'ob ba'ax k'a'abéet ti'ob tumen beyo' kaxtik ka' yanak to'on máantats' utsuts kuxtalil ichil México.

36. Ts'e'ektik ka' yanak u páajtalil u kuxtal kaajnáalilo'ob ichil tsikbe'enil beey xaan tojbe'enil ka' páajchajko'ob u yiliko'ob ba'ax beejil kun u ch'a'aj México, le óolale' k'a'abéet u t'aano'ob, uti'al u yojéelta'aj ba'ax u k'áatik kaaj, beey xaan ti'al u ts'a'abal yojéeltbij.

37. Chíimpoltik u jáalk'abbe'enil u tuukul máak u jáalkabbe'enil u muuch'talo'ob, u jáalkabbe'enil u tuukulil, u bíimbail, u yéeyiko'ob u xookil, u meyajil, u koonolil, u óoksaj óolalil. Beey xaan uti'al u káasiko'ob múul káajtal wa' uti'al u xuump'attikuba'ob uti'al ka' káajakko'on ichil uts.

38, To'one' muuch' máako'on k tukultik jáalk'abil kuxtale' ti' ku chúmpajaj ba'ax beejil k'a'abéet k bisik uti'al k ilik bix ken meyajnako'on k yéetel táanxel noj kaajo'ob.

39. **PRI** ku táakpajaj ka' yanak jump'éel k'aax t'aan yéetel táanxel noj kajo'ob uti'al u yaantaj jeets' óolal tumen wa yaan xwook'lin t'aane' jach k'a'abéet u tsikbata'aj ka' jóok'ok utsil, ba'ale' yaan k'áatik ka' yanak múul tsikbal yéetel tu láakal táanxel noj kaajo'ob.

40. Tuláakal **PRI** chuka'an k óol uti'al ts'aik u muuk'il ti' Mola'ayilo'ob jejeláas u tuukulil tumen ma' t k'áatij ka' yanak jump'éelili' tuukulil, lela' ku loobintik u kuxtalil, u yéeyajil, u jéets' óolalil, yéetel u múul meyajo'ob tuláakal noj kaaj. **PRI** ku chíimpoltik u k'aax t'aanil tuláakal noj kaajo'ob ku kalantikko'ob u keetil xiib yéetel ko'olel. México jach k'a'abéet u yoksikubaj u tsikbatik bix je' u páajtal múul meyaj yéetel táanxel noj kaajo'ob, beey xan ka' meyajnako'on yo'olal tu láakal koonol ku yúuchuj yóok'ol kaab, ba'ale' yaan táanlik xaan buka'aj óotsilil yaan je'tu'uxake'. Tuláaklo'one'ex k táakpajaj ka' yanak u keetil múul koonol kun yúuchuj yóok'ol kaab, yéetel ka' beeychajak u ts'íibil ju'uno'ob ku ye'esik bix ken konolchakko'on ka' k ts'aik' u muuk' k lu'umil yo'olal u meyjij tuláaklo'one'ex.

41. Chuka'an k óol uti'al k tse'ektik beyxan k kanantik u páajtalil tuláakal wíinik. Yaane' táanxel u taalo'ob, yaan ko'olel, chan xchúupal, chan xi'ipal yéetel táankelen máako'ob ku u'ulubo'ob ti' k lu'umil. Yaane' ku puuts'lo'ob tumen yaan noj ba'ateil tu kaajalo'ob tu'ux síijnalo'ob, le óolale' ku jóok'lo'ob uti'al u kaxtiko'ob jump'éel ma'alob kuxtal. To'one' k kanantik u páajtalil tuláakal mexicanoso'ob ti'ano'ob táanxel kaajo'ob, beey xaan kanantik u páajtalil yéetel u meyajil táanxel

máako'ob yéetel u nu'ukbe'enil ka' ma'alobchajak u kuxtalil Xaman-Nojol tumen ku chikpajaj yo'olal u óotsilile' ku jóok'lo'ob u kaxtiko'ob jump'éel ma'alob kuxtal.

42. Tuukulile' yaan u chukik yóok'ol kaab, le óolale' k'a'abéet múul k tsikbal, k'a'abéet chiimpoltik u miatsil jejeláas kaajo'ob, ka'abéet táanlik u péekmail máako'ob ku taalo'ob táanxel noj kaajo'ob, k'a'abéet chuka'an k óol ka' páajchajak u jéelbesa'anil tuukulil yéetel túumben nu'ukulil ka' k'uuchuk tuláakal kaaj yéetel tuláakal wíinik, u ts'o'okole' yaan k'axik t'aan uti'al kanantik tuláakal kuxtal yóok'ol kaab.

YÁAX JAATS. U jeelbesa'anil u T'aanil Yáax Tsikbal yo'olal XXII Muuch'kin máako'ob ku káajal u ejéenta'al le ken a'alakchajak ts'o'ok u ch'a'abal u t'aanil tuláaklo'ob je'bix ts'íibta'an A'almaj t'aanil.

Ka' JAATS TS'ÍIBIL. Le ken a'alak ka' beeychajak u jéelbesa'aj u T'aanil Yáax Tsikbal yo'olal Muuch'kin máako'ob, yaan u ts'íibta'aj ti' jump'éel xpikil ju'un ku jo'olbasis **PRI** ku k'aabatik "La República" wa ti' túumben nu'ukul *eléctónico*.

Traductora

Lic. Cessia Chuc Uc

Maya

